

Anna Mielczarek-Żejmo

Przedmiot: Podstawy socjologii i metody badań socjologicznych

Data: 14 marca 2020 r.

Temat: Koncepcje człowieka i istoty człowieczeństwa. Człowiek a natura. Człowiek a kultura.

Zakres tematyczny wykładu:

- 1) Definicja kultury
- 2) Kultura jako wyróżnik człowieka
- 3) Elementy kultury
- 4) Różnorodność kultur
- 5) Etnocentryzm i relatywizm kulturowy

1) Definicja kultury

⇒ Mnogość definicji

⇒ Najbardziej znane definicje:

1. Kultura lub cywilizacja to złożona całość obejmująca wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawo, zwyczaje i inne zdolności i nawyki nabyte przez człowieka jako członka społeczeństwa (Edmund B. Taylor).
2. Kultura to wszystko, co jest stworzone przez człowieka, co jest przez niego nabywane przez uczenie się i przekazywane innym ludziom, a także następnym pokoleniom drogą informacji pozagenetycznej (B. Szacka).

2) Kultura jako wyróżnik człowieka (B. Szacka)

a. Kultura obejmuje całość życia człowieka

⇒ Nie ma takich czynności i zachowań, których nie regulowałaby kultura. Np. kulturowo uwarunkowane jest zaspokajanie potrzeb biologicznych. Zróżnicowanie kulturowe tego, co się je (owady, konie, psy). Zróżnicowanie kulturowe tego, jak się je. Inne zasady, np. usadowienie uczestników posiłków.

b. Tak rozumiana kultura nie ma charakteru wartościującego

⇒ Do kultury należy nie tylko to, co dobre i ładne, ale również to co jest wytworem działalności człowieka, a co jest złe i brzydkie. Do kultury należą wszystkie efekty działalności człowieka (np. kanibalizm).

c. Kultura jest tworem zbiorowym, nie indywidualnym

⇒ Elementem kultury nie jest sposób zachowania pojedynczej osoby.

⇒ Elementami kultury są te twory, które zostaną przyjęte i upowszechnione w danej zbiorowości.

d. Kultura narasta i przekształca się w czasie

⇒ Kultura nie jest utworzona raz na zawsze. Nieustannie pojawiają się nowe jej elementy.

(1) Inne cechy kultury

- Kultura jako ograniczenie wolności
- Kultura jako zwiększenie ludzkiej wolności

3) Elementy kultury

Ze względu na to, że kultura jest przekazywana kolejnym członkom zbiorowości, jej elementy nie mają charakteru materialnego. Z pokolenia na pokolenie, nie przekazujemy łyżki czy chleba, ale sposób ich wytwarzania i wykorzystywania. Stąd do elementów kultury należą:

a. Wzory sposobów myślenia, reagowania i odczuwania

⇒ Wzory idealne – mówią, jak postępować, odczuwać w pewnych okolicznościach (np. podczas wykładu, podczas rozdania świadectw czy dyplomów). Co powinno być.

⇒ Wzory realne – zauważalne regularności zachowań występujące w pewnej zbiorowości. Nie co powinno być, ale co jest.

⇒ Wzory jawne – zdajemy sobie z nich sprawę.

⇒ Wzory ukryte – nie uświadamiamy sobie ich istnienia, np. integracja w czasie rytuałów religijnych.

b. Wartości czyli przedmioty materialne lub idealne, w stosunku do których jednostki lub zbiorowości przyjmują postawę szacunku, przypisują im ważną rolę w swoim życiu i dążenie do ich osiągnięcia odczuwają jako przymus.

Wartości są zróżnicowane pod względem ważności – stąd hierarchia wartości.

Wyróżniamy następujące rodzaje wartości

⇒ Uznawane – powinny być dla człowieka atrakcyjne, powinien dążyć do ich realizacji. Ich realizacja związana jest z odczuwaniem przymusu zewnętrznego – grupy kierują do swoich członków różne działania, które mają spowodować zachowania zgodne z celami grupy (np. kary i nagrody).

⇒ Odczuwane – własne, głęboko zinternalizowane. Dążenie do nich jest odczuwane jako przymus wewnętrzny.

⇒ Realizowane – do których dążymy. Mechanizmy stosowane przez grupy do dyscyplinowania członków nie są w pełni skuteczne. Dlatego też niektórych oczekiwań grup, do których należymy nie realizujemy. Ponadto łatwiej jest nam dążyć do osiągnięcia wartości do odczuwanych, trudniej, ale częściej do uznawanych. Z kolei wartości uznawane są częściej realizowane...

- c. Normy – prawidła i reguły, wedle których grupa żyje, wyrastają z wartości, wiążą się z poczuciem powinności. Jeśli wartość to cel, to norma jest sposobem jego osiągnięcia.
- d. Sankcje – kary i nagrody służące do motywowania członków zbiorowości do pewnych zachowań i unikania innych. Wyróżniamy sankcje formalne i nieformalne, pozytywne i negatywne (zostaną omówione przy okazji tematu dot. kontroli społecznej).

4) Różnorodność kulturowa

Kultura powstała w odpowiedzi na warunki środowiskowe, w których żyją poszczególne zbiorowości (inne ukształtowanie terenu, klimat). Walka o przetrwanie i rozwiązywanie różnych problemów wymaga różnych działań, daje różne doświadczenia, różne koleje losu. Stąd pochodzi zróżnicowanie kultur w obrębie gatunku ludzkiego.

Kryteria wyróżniania kultur są różne, mają różny stopień ogólności, krzyżują się ze sobą (nie są rozłączne). Można wyróżnić następujące rodzaje kultur:

- ⇒ Kulturey zbiorowości terytorialnych, zamieszkujących wyodrębnione obszary.
- ⇒ Kulturey zbiorowości zamieszkujących obszary jednolite ze względu na cechy środowiska (np. kultura górali karpaccich)
- ⇒ Kryterium terytorialne+etniczne = kulturey narodowe
- ⇒ Kryteria chronologiczne (kultura średniowiecza, renesansu, świeceenia)
- ⇒ Subkulturey – wzory zachowań mniejszych zbiorowości, które ze względu na ich odmienność wyróżniają się w szerszym społeczeństwie.
- ⇒ Kultura alternatywna i kontrkultura – wzory przeciwne, czasem sprzeczne z obowiązującymi (np. sataniści).
- ⇒ Kultura dominująca – kultura podzielana przez większość danego społeczeństwa. W Polsce to... To zadanie dla Państwa do omówienia podczas najbliższego spotkania. Zastanówcie się Państwo, czyja kultura dominuje w Polsce.

5) Etnocentryzm i relatywizm kulturowy

Wielość kultur powoduje, że na ich styku dochodzi do różnego rodzaju tarć. Tak wyłonił się etno (europo)centryzm i relatywizm kulturowy.

- a. Etnocentryzm to postawa, w której cechy własnej kultury uznawane są za wyższe, lepsze. Ocenianie innych kultur następuje wedle norm kultury własnej.
- b. Relatywizm kulturowy jest różnie definiowany. Poniżej znajdują się główne nurty w definiowaniu relatywizmu:
 - ⇒ R. jako zasada metodologiczna – przyjmowanie perspektywy badanej zbiorowości, nie norm i wartości własnej (Malinowski – współczynnik humanistyczny).

- ⇒ R. jako element światopoglądu – przekonanie, że wszystkie kultury są równe. Nie ma lepszych gorszych, wyższych niższych. W konsekwencji zakaz ingerowania w kultury inne ze względu na ich wartość. Wątpliwości moralne: czy można przyglądać się z boku kulturze, cenić ją, a nie pomagać jej członkom, np. mieszkańcom krajów rozwijających się, w podnoszeniu jakości życia?
- ⇒ R. jako teoria i filozofia człowieka – człowiek jest bez reszty wytworem kultury, czynniki biologiczne nie mają wpływu na jego zachowanie (badania wskazują na oddziaływanie cech gatunkowych; powszechniki kulturowe – poszukiwanie w kulturach wzorów takich samych – tabu kazirodztwa: skutki genetyczne; niejasności w kontekście podziału władzy).
- ⇒ R. jako relatywizm wartości – nie ma wartości uniwersalnych. Wszystkie są wytworem określonych kultur i w tym kontekście powinny być rozpatrywane.

Zastrzeżenia:

- (1) Przedstawiciele religii uważają, że istnieją wartości uniwersalne mówiące o tym co dobre i co złe.
- (2) C. Levi-Strauss – logicznie wywodzi, że jeśli nie uznajemy pewnych zachowań za złe w innych kulturach, to można mieć wątpliwości co do uznawania przez nas takich samych zachowań za złe. Wyjście – podstawą moralności istota człowieka, nie rozpatrywanie kultur z osobna, a ogólne na nie spojrzenie.

Literatura:

B. Szacka, Wprowadzenie do socjologii, 2008.